

DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.11-3
УДК 338.2:339.9

Брятко А. А.
кандидат економічних наук,
викладач кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6887-8284>

ГНОСЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГЛОБАЛЬНИХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО В УМОВАХ ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ

Статтю присвячено дослідженню гносеологічних основ аналізу впливу глобальних фінансово-економічних факторів на розвиток і функціонування національного господарства в умовах посилення зовнішніх загроз. У роботі розкрито сутність гносеології як філософського вчення про пізнання та обґрунтовано її роль у формуванні наукових підходів до вивчення фінансово-економічних процесів. Проаналізовано основні гносеологічні підходи до пізнання глобальних фінансово-економічних явищ. Обґрунтовано доцільність їх комплексного застосування для дослідження механізмів впливу світових фінансових потоків, валютних коливань, боргових процесів на національне господарство. Зроблено висновок, що використання гносеологічного підходу у вивченні впливу глобальних фінансово-економічних факторів є необхідною передумовою забезпечення стійкості та адаптивності національного господарства в умовах сучасних глобальних викликів.

Ключові слова: гносеологія, глобальні фінансово-економічні фактори, національне господарство, зовнішні загрози, глобалізація, економічна безпека, фінансова нестабільність, наукове пізнання.

Anatoliy Briatko
Petro Mohyla Black Sea National University

GNOSEOLOGICAL FOUNDATIONS FOR THE INFLUENCE OF GLOBAL FINANCIAL AND ECONOMIC FACTORS ON THE NATIONAL ECONOMY IN THE MINDS OF EXTERNAL THREATS

The article examines the gnoseological foundations of studying the impact of global financial and economic factors on the development and functioning of the national economy under conditions of growing external threats. The relevance of the research is determined by the increasing instability of the global economic environment, the intensification of financial crises, geopolitical tensions, and structural transformations of international financial markets, which directly affect the economic security and sustainable development of national economies. The study substantiates the role of gnoseology as a philosophical and methodological basis for scientific cognition, which enables a deeper understanding of complex, nonlinear, and dynamic economic processes in the context of globalization. The paper analyzes key gnoseological approaches to the cognition of global financial and economic phenomena, including systemic, dialectical, structural-functional, and interdisciplinary approaches. Their integrated application is justified as a necessary condition for identifying the mechanisms through which global financial flows, currency fluctuations, debt dynamics, and transnational capital movements influence the stability and adaptability of the national economy. Particular attention is paid to the limitations and asymmetry of economic information, uncertainty, and the probabilistic nature of global economic processes, which significantly complicate scientific analysis and decision-making in conditions of external threats. The article argues that strengthening the gnoseological foundations of research contributes to improving the validity and reliability of scientific conclusions, developing adequate methods for assessing risks and threats, and forming effective tools of state economic regulation. It is concluded that the use of a gnoseological approach in studying the impact of global financial and economic factors is an essential prerequisite for enhancing the resilience, competitiveness, and economic security of the national economy in the face of contemporary global challenges.

Keywords: gnoseology, global financial and economic factors, national economy, external threats, globalization, economic security, financial instability, scientific cognition.

Постановка проблеми та її актуальність. Антикризове управління в умовах глобалізації та інтеграційних процесів набуває вагомого значення у фінансово-економічній системі. Результати пандемії, природні катаклізми, політичні потрясіння, війни та економічні кризи дисбалансиують економіку навіть найрозвинутіших держав. Для забезпечення стійкості і розвитку суспільства необхідне глибоке розуміння гносеологічних аспектів кризи та ефективних механізмів антикризового управління. Актуальним питанням сьогодення є виявлення закономірностей виникнення, розвитку і подолання криз у країнах Європейського союзу. Враховуючи значну кількість наукових досліджень, гострою проблемою залишається реакція на кризи та фактори, що впливають на ефективність антикризових заходів [10, с. 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові праці останніх років засвідчують зростання уваги дослідників до впливу глобальних фінансово-економічних процесів на національні господарства. Хринюк О.С., Очеретяна О.В. приділяють значну увагу аналізу наслідків світових фінансових криз [17], Носова Т.І. досліджує механізми транснаціонального руху капіталу, валютних шоків, цифрових валют та глобальних ринків товарів і послуг [15]. У працях Король М.М., Петрусь Д.І., Лапа І.В. такі підходи як системний аналіз, ризик-менеджмент, теорії фінансової глобалізації активно застосовуються для пояснення сучасних тенденцій [13].

Водночас, критичний огляд літератури виявляє, що гносеологічні аспекти частково або фрагментарно висвітлені у сучасних дослідженнях. Більшість робіт, зокрема Владислав В., зосереджуються на емпіричних оцінках чи прикладних моделях [2], однак недостатньо уваги приділяється філософсько-методологічним передумовам побудови цих моделей, особливостям наукового пізнання економічних взаємозв'язків та логіки формування висновків за умов невизначеності.

Це зумовлює потребу в поглибленому гносеологічному дослідженні, яке об'єднує філософські основи пізнання з економічними методами аналізу, що дозволяє підвищити валідність та надійність наукових висновків, а також сприяти формуванню ефективних підходів до державного регулювання.

Метою статті є розкриття гносеологічних основ дослідження впливу глобальних фінансово-економічних факторів на національне господарство в умовах зовнішніх загроз, сформулювати методологічні підходи до наукового пізнання цих впливів та обґрунтувати способи їх інтеграції у сучасну економічну науку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гносеологічні основи у вивченні впливу глобальних фінансових та економічних факторів базуються на

філософському пізнанні природи, а також на механізмах, що лежать в основі пізнавальної діяльності. Сутністю гносеології є виявлення умов за яких знання можуть бути істинними. Актуальним питанням дослідження виступає міра адекватної свідомості людини у відображенні дійсності. Гносеологічні аспекти передбачають аналіз процесу створення знань на основі фінансово-економічних систем, їх систематизацію та перевірку стосовно обмеженості, як нематеріального ресурсу індивідуума.

Гносеологічні основи дослідження впливу глобальних фінансово-економічних факторів стосуються методів та форм отримання достовірних знань про ці складні та динамічні явища. Ми розділяємо думку Самборської О.Ю. [11, с. 134] і висвітлюємо власне бачення та вважаємо, що до них потрібно віднести такі основні аспекти:

- міждисциплінарність;
- емпіризм та раціоналізм;
- проблематика причинності;
- об'єктивність та суб'єктивність;
- системний підхід;
- діалектичний підхід;
- методологічний плюралізм.

Ми вважаємо, для того щоб сформувати гносеологічну основу дослідження такого впливу, на нашу думку необхідно з'ясувати кілька ключових аспектів:

- природу фінансового знання в глобальному контексті (роль фінансової політики в глобалізації, яка формує єдиний фінансовий простір);
- джерела й механізми його формування (сукупність способів та процесів завдяки яким людський капітал отримує розуміння і навички у сфері управління фінансами);
- роль моделей, теорій і фінансових інституцій у побудові цього знання (інструментарій для розуміння, аналізу та прогнозування фінансових процесів);
- межі і виклики гносеології в дослідженні глобальних ризиків (критичний рівень невизначеності, складності та унікальності ризику).

Природа фінансового знання в глобальному контексті має свою специфіку, тобто його формування відбувається на перетині економічної теорії, емпіричних досліджень та філософських підходів. Як правило, це знання теоретично змодельоване, має властивість пояснити та передбачити поведінку складних систем. У філософії фінансів наявний тісний зв'язок між філософськими підходами та практичними аспектами фінансової діяльності. Так, у науковій літературі [1, с. 106] аналізується, як гносеологія моделювання впливає на фінансову практику: моделі та дані відіграють критичну роль у формуванні знання, але вони також несуть із собою філософські припущення.

Існує проблема, коли фінансові теорії не просто описують реальність, а самі її формують. Наприклад, дослідження наукової літератури [2, с. 41–43] показують, що академічне знання в галузі фінансів може матеріалізуватися в інвестиційних практиках.

У глобальному фінансовому просторі знання формуються на базі кількох джерел, а саме:

- економічні теорії та моделі (теоретичні конструкції, теорії глобальних циклів, моделі капітальних потоків, макрофінансові моделі) [3, с. 32–35];

- емпіричні дослідження (інформація про курси валют, обсяги міжнародних інвестицій, волатильність фінансових ринків, мережевий взаємозв'язок ринків та активів) [4, с. 125–126];

- філософські та методологічні підходи (вивчення онтологічних та епістемологічних проблем) [5, с. 137–140];

- інституційні та соціальні механізми (регуляторні механізми, міжнародні фінансові інституції, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд) [6, с. 2–3].

Теорії та моделі у гносеології глобальних факторів відіграють провідну роль. Фінансові моделі – це не тільки інструмент опису, але і спосіб пізнання. Ці моделі відображають складність глобальних циклів капіталу, які мають прояви нестабільності та можуть породжувати системні ризики. Теорії можуть формувати економічну поведінку, а через певні механізми – навіть змінювати ринки. Це вказує, що гносеологія фінансів – це не просто незалежний опис, а безпосередня участь у конструюванні фінансового середовища.

Ми хочемо зосередити увагу на певних межах гносеологічного пізнання глобальних ризиків у дослідженні фінансово-економічних факторів:

- епістемологічна невизначеність (у складній системі світових фінансових ринків, де присутня велика чисельність агентів, не всі взаємодії можуть бути чітко передбачені і змодельовані);

- обмеження даних (ускладнення побудови стійких моделей викликане великою кількістю статистичних даних, що призводять до глобальних шоків);

- регуляторне та інституційне упередження (в політичних та регуляторних процесах, що передбачені наукою та методологією, потрібно здійснювати процес «фільтрації» знань, які часто лобіюють інтереси сильніших, а не відображають об'єктивну картину ризиків);

- морально-етичні виклики (врахування соціального ефекту, через вивчення нерівностей використання знань у глобальній системі).

Саме тому, гносеологічна значимість окремих глобальних факторів полягає у дослідженні конкретних фінансово-економічних чинників:

- фінансові кризи та системні шоки (аналіз глобальних фінансових криз допомагає побудувати теоретичні підходи для моніторингу ризиків) [7, с. 34];

- глобалізація капіталу (формується через моделі руху капіталу, інституційні механізми та аналіз історії фінансових потоків) [6, с. 4];

- валютні коливання та домінуючі валюти (дослідження домінуючих валют у кризах і циклах капіталу дозволяють формувати моделі валютних ринків та стратегії протистояння) [8, с. 72, 163];

- роль міжнародних інституцій (фінансування досліджень для створення нормативних рамок та впровадження політики, що згодом аналізується науковцями);

- інновації та фінансизації ринків (фінансові інструменти, цифрові технології, деривативи, алгоритмічна торгівля, де моделі кінетичного опису знання та багатства в глобальних ринках пропонують нестандартні підходи до аналізу взаємозв'язків між знаннями і капіталом) [9, с. 24–28].

Гносеологічне осмислення глобальних фінансових факторів має важливі практичні наслідки для таких сфер діяльності:

- освіта;
- наукова відповідальність;
- політика і регулювання;
- інституційна прозорість і легітимність.

Розглянемо онтологічну визначеність, що є базовим принципом змісту гносеологічних засад управління бізнес-процесами для врегулювання фінансово-економічної безпеки. Тобто, цей принцип вказує на те, що гносеологічні конструкції можливі тільки тоді, коли фактично визначено існування певних явищ та об'єктів у реальному просторі на основі використання конвенціоналізму. Ми погоджуємося із думкою автора [11, с. 133–134] щодо опису змісту гносеологічних засад управління бізнес-процесами, але доповнимо розкриття змісту цих принципів своїм баченням.

Онтологічна визначеність – реальність існування (філософський аспект) та формалізоване представлення (інформатичний аспект) всіх складників відповідних гносеологічних засад. Передбачає побудову гносеологічних конструкцій стосовно загальноновизнаних явищ. Враховуючи наше дослідження, зазначимо, що всі поняття є усталеними у сучасній теорії та мають підтвердження у матеріальному світі, тому дослідження цього принципу не викликає сумнівів.

Наукова обґрунтованість – місткість у складі гносеологічних засад тільки науково обґрунтованих положень, ідей, інструментів та методів, які отримали наукове обґрунтування та емпіричне підтвердження, що не потребують додаткової верифікації чи загального визнання. У дослідженні не розробляються нові гносеологічні концепти, так як – це порушення його

меж, тому обирається вужчий, але функціональний та правильний з практичної точки зору підхід, де наявні та апробовані складові. Для реалізації завдання обиратимуться тільки корисні розробки гносеологічного спрямування.

Апробованість – практичне підтвердження дієвості складових гносеологічних показників шляхом їхнього впровадження у фінансово-економічну діяльність. Включення до складу гносеологічних засад контраверсійних положень, або суперечливих ідей має цінність для наукової діяльності, але є неприпустимим у практиці. Увага зосереджується на засадах, які підтвердили свою вірність та не мають характеру припущень.

Надлишкова повнота – повний обсяг гносеологічних засад, з яких можна використовувати тільки необхідну частину для розуміння предмету дослідження щодо практичної спрямованості. Сприяє мультикомбінованості складників, методологічній варіативності, що спрощує та адаптує операціоналізацію засад, забезпечує гнучкість менеджменту для дотримання очікуваної результативності.

Об'єктивність – достатній та реальний рівень гносеологічних засад для вирішення намічених цілей користувача (носія) з врахуванням його особистих цінностей, емоцій, уподобань, поглядів. Цей принцип є цілісним, апробованим та обґрунтованим для вирішення поставлених завдань.

Системність – взаємопов'язаність елементів у певну послідовну сукупність, що має дієвий результат на відміну від відокремлених елементів. Можна споріднювати у матричну модель, де зв'язки між елементами можна організувати у зручній таблиці.

Логічні зв'язки – групування певних складників, що мають уподібнену між собою природу для імплементації гносеологічних засад з іншими складовими елементами.

Понятійний плюралізм – філософське переконання про існування безлічі істинних знань, а не одного правильного набору істин, який не є абсолютно вірним. Тобто, може існувати кілька підходів до досліджуваного поняття глобальних фінансово-економічних факторів, але поряд з цим існує не єдиний підхід до здійснення управління ними, де не має бути смислового конфлікту, хоча можливе змістове перетинання.

Структурованість – логічна впорядкованість та налагодженість окремих складників гносеологічних засад, які мають певну структуру, взаємопов'язані елементи якої чітко виконують свої функції. Впорядкованість може здійснюватися за функціональними, ієрархічними, комплементарними ознаками, які визначають зміст складових.

Завершеність – повний, цілісно-логічний процес взаємопов'язаних гносеологічних засад, що

формує злагодженість інформаційної бази для опису предметної галузі та достатність до практичного використання.

Внутрішня когерентність – існування багатьох істинних знань, погляди та інтерпретації можуть бути однаково валідними, і жоден набір знань не є абсолютним або єдино правильним. Тут охоплюється попарна взаємна узгодженість, структурна несуперечливість, відсутність семантичних конфліктів чи неоднозначностей та спостерігається коректний логічний зв'язок між елементами.

Інтердисциплінарність – різногалузеві знання, різні напрямки дослідження, що можуть бути включені до складу відповідних гносеологічних засад. Забезпечується змістова повнота, подолання обмежень одногалузевості науки, не породжуються змістові протиріччя або конфлікти, що можуть бути використані для вирішення поставлених завдань.

Принципи змісту гносеологічних засад управління бізнес-процесами, які впливають на глобальні фінансово-економічні фактори у практичній діяльності є значущими, бо їх дотримання створює необхідне наповнення відповідних засад та забезпечення готовності до використання. Некоректне використання відповідних верифікованих, змістовних, повних гносеологічних засад може обмежити бажаний результат чи унеможливити його. Принципи використання гносеологічних засад управління бізнес-процесами подано на рисунку 1.

Здійснимо розкриття змісту кожного із запропонованих принципів використання гносеологічних засад управління бізнес-процесами та розкриємо авторське бачення нижче.

Мультикомбінованість – це можливість без порушень функціональності та дієвості гносеологічних засад гармонійно скомбінувати різноманітні елементи для вирішення конкретних практичних потреб управління бізнес-процесами для забезпечення фінансово-економічної стабільності та безпеки.

Універсальність – це здатність складових гносеологічних засад управляти бізнес-процесами для забезпечення фінансово-економічної стабільності та безпеки незалежно від сфери застосування, галузевої приналежності та інших особливостей господарської діяльності.

Антропний чинник – це можливість врахування під час використання певних гносеологічних засад участі індивідуума (людини, групи людей, органу управління) у кожному окремому складнику та в цілому загалом.

Суб'єктність управлінського впливу – це можливість врахування потреб конкретного суб'єкта дії для використання сформованих гносеологічних засад у практичній діяльності.

Рис. 1. Принципи використання гносеологічних засад управління бізнес-процесами, що впливають на фінансово-економічні фактори

Джерело: сформовано автором на основі [11, с. 135]

Методологічна варіативність – це процес вирішення практичних завдань при формуванні альтернативних шляхів з використанням різних комбінацій складових гносеологічних засад. Вона передбачає відсутність жорсткої прив'язки до одного способу аналізу чи однієї методики та дозволяє комбінувати кількісні, якісні, структурні, системні, логічні, математичні і ситуаційні методи відповідно до специфіки конкретної фінансово-економічної проблеми. Це дозволяє не тільки досліджувати бізнес-процеси з різних ракурсів, але й підвищувати ефективність управління за рахунок використання найрелевантніших та результативних методів у конкретних умовах.

Гносеологічна адитивність – це здатність поступового збільшення окремих додаткових складових гносеологічних засад різного характеру, змісту і призначення та їхньої методологічної придатності у практичній діяльності.

Практична повнота інтерпретації – це повна ідентифікованість та достовірність складників гносеологічних засад для вірної практичної інтерпретації отриманих фактів та оцінок необхідних результатів.

Однозначність інтерпретації – це високоточність та визначеність тлумачень фактів, оцінок і управлінських сигналів у процесі використання сформованих гносеологічних засад.

Інструментальна адекватність – це набір потрібних інструментів у числі гносеологічних засад для релевантного та повноцінного вирішення поставлених завдань та відповідність вибраних інструментів цим завданням.

Емпірична верифікованість – це можливість перевірки надійності гносеологічних засад у практичній діяльності з використанням отриманих результатів. Включає збір, моніторинг та обробку інформаційних даних про фінансово-економічні показники бізнес-процесів. Дає змогу зрозуміти для подальшої оцінки поточний стан справ та виявити критичні точки.

Практична операціоналізація – застосування сформованих гносеологічних засад для вирішення практичних потреб у певній галузі діяльності.

Практична цінність – успішність практичного застосування сформованих гносеологічних засад у певний час з раціональним використанням всіх необхідних ресурсів [11, с. 135–139].

Гносеологічні засади управління бізнес-процесами є теоретико-методологічним фундаментом, де формуються концептуальне, системне та адаптивне пізнання механізмів функціонування у кризових ситуаціях [10, с. 4–6]. Враховуючи сучасну економіку, яка характеризується цифровізацією, глобалізацією, високою турбулентністю та прискоренням інформаційних потоків, зазначені засади відіграють особливе значення [9, с. 15–19]. Вони виконують роль орієнтирів, які дозволяють сформувати цілісну картину бізнес-процесів, виявити закономірності їх розвитку та ідентифікувати проблеми і загрози, на основі яких обґрунтувати ефективні управлінські рішення в умовах невизначеності [19]. Сучасні бізнес-структури у своїй діяльності взаємодіють із багаторівневими факторами, які не можуть бути описаними простими лінійними моделями. Це посилює гносеологічне навантаження на

управлінський процес, бо розкриття сутності бізнес-процесів впливає на результативність усіх наступних етапів управління [5, с. 137–140].

У цьому форматі, розробка гносеологічних принципів дозволяє сформулювати методологічні межі, що забезпечать цілісність, системність та результативність дослідження бізнес-процесів [11, с. 134–137].

Принцип послідовності передбачає чітке дотримання логічної структури у процесі дослідження бізнес-процесів та прийняття управлінських рішень. Його сутність – це встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами, елементами та іншими результатами діяльності [18, с. 35–38]. Послідовність дає змогу виключити хаотичність у дослідженні, забезпечити систематичність спостережень та логічну впорядкованість отриманих даних. Відповідно до цього принципу розгортання досліджень передбачає побудову етапності аналізу та впорядкування інформаційних потоків, ідентифікацію ключових факторів впливу і встановлення їхньої хронології, зіставлення фактичних результатів з плановими або нормативними показниками, забезпечення логічної безперервності між етапами аналізу й управління [1, с. 64–69]. Тому цей принцип виступає умовою формування науково обґрунтованої моделі бізнес-процесів та забезпечує когерентність управлінських рішень. Це у сучасних умовах господарювання є важливим, бо діяти у турбулентному середовищі, де похибки у визначенні причинно-наслідкових залежностей можуть призвести до фінансових та організаційних втрат [19, с. 52–55].

Принцип комплексності оцінювання передбачає врахування важливих аспектів функціонування бізнес-структури в цілісності та взаємопов'язаності. У глобалізації ефективність бізнес-процесів визначається значним переліком факторів, де індивідуальне та ізольоване вивчення окремих елементів не дозволяє сформулювати повноцінне уявлення про систему [6]. Реалізація пропонованого принципу охоплює різні види діяльності бізнес-структури, аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів впливу, поєднання кількісних індикаторів із якісною оцінкою, а також встановлення взаємозв'язків між бізнес-процесами, які формують цілісний кінцевий результат. Це дозволяє визначити «критичні точки» у системі управління, виявити можливі загрози, що не проявляються у поточних показниках та оцінити наслідки управлінських рішень з врахуванням нелінійного впливу на бізнес-процеси. Такий підхід формує фундаментальне розуміння природи бізнес-процесів і підвищує наукову обґрунтованість управлінських рішень [14; 17].

Принцип системності, що вивчає бізнес-процеси, як складну відкриту систему із внутрішньою структурою, взаємозв'язками, ієрархією та функці-

ональними залежностями. Він дозволяє аналізувати бізнес-процеси, як елементи єдиного цілого, де зміна одного компонента впливає на інші та систему загалом [18, с. 41–45]. Цей підхід забезпечує виявлення структурних зв'язків у внутрішньому середовищі бізнес-структури, дає розуміння логіки функціонування бізнес-процесів, дозволяє дослідити бізнес-структуру як частину макроекономічного та глобального середовища, враховує ефекти синергії та антисинергії [20]. На даний час управління бізнес-процесами має системний характер, оскільки бізнес-структури ведуть господарську діяльність у складних багаторівневих мережах. У цей же час бізнес-моделі стають інтегрованими та клієнтоорієнтованими, в свою чергу цифровізація сприяє зростанню ролі інформаційних зв'язків і підвищує вагомість гнучкості та адаптації [9, с. 22–26]. Відповідно, гносеологічні засади повинні охоплювати системне бачення бізнес-структури, як єдиного функціонального цілого, що безперервно діє із зовнішнім середовищем, деформується та трансформується.

Принципи ефективності, що орієнтують управлінський процес на досягнення найбільшої результативності при мінімізації витрат ресурсів. Його гносеологічна природа базується на спрямуванні пізнання до пошуку дієво-оптимальних управлінських рішень, встановлення реальних показників ефективності та виявлення резервів підвищення результативності [1, с. 88–92]. Як наукова категорія, ефективність включає такі її різновиди – економічну, соціальну, організаційну, інформаційну, цільову [19, с. 61–65]. Тому, цей принцип формує орієнтири, що дозволяють оцінювати доцільність, раціональність і продуктивність управлінських рішень у контексті загальної стратегії розвитку бізнес-структури.

Ще одним важливим принципом є методологічна варіативність, яка передбачає необхідність застосування різних методологічних підходів залежно від характеру, глибини та масштабів впливу фінансово-економічних факторів. Глобальні фінансові процеси є багатошаровими явищами, тому їх дослідження неможливе в межах єдиної універсальної методики [2; 6]. Варіативність дозволяє обирати між структурно-функціональним, інституційним, синергетичним, еволюційно-економічним, неокласичним або поведінковим підходами, комбінуючи їх у межах комплексного аналізу. Теоретична багатоконтентність глобальних фінансів вимагає адаптивності методології до постійно змінних умов світової економіки, що забезпечує гнучкість і релевантність отриманих результатів. Методологічна варіативність також посилює інтегральний характер дослідження, оскільки дозволяє враховувати взаємодію мікрорівневих стимулів, макроекономічних трендів і глобальних структурних зрушень.

Наступним принципом є системна інтеграція методів, що передбачає об'єднання якісних і кількісних, теоретичних і прикладних методів для повного охоплення складності глобальних фінансово-економічних процесів. До окремих методів віднесимо – економетричні, статистичні, порівняльні, історико-логічні, графоаналітичні, які не здатні ізольовано забезпечити достатню глибину аналізу. Лише їх інтеграція дозволяє пояснити як структурні закономірності глобальної економіки, так і поведінкові аномалії фінансових суб'єктів [7; 12]. Системність методології забезпечує збалансоване поєднання дедуктивного та індуктивного підходів, що дозволяє не лише описати економічні явища, а й виявити приховані причинно-наслідкові зв'язки, визначити рівень їхнього впливу та спрогнозувати потенційні ризики [15, с. 67].

Вагоме значення має принцип багаторівневого аналізу, згідно якого глобальні фінансові процеси функціонують одночасно на кількох рівнях – світовому, макrorівневному, мезорівневному та мікрорівневному [6; 7]. Цей принцип передбачає необхідність паралельного й взаємопов'язаного вивчення зазначених рівнів, оскільки глобальні фактори мають властивість «проникати» в національні економіки через трансмісійні канали фінансових потоків, світові цикли капіталу, валютні взаємодії, політико-економічні рішення та інституційні особливості. Багаторівневий аналіз дозволяє зрозуміти, як зміни у глобальній фінансовій архітектурі (трансформація монетарних політик, посилення гео економічної конкуренції, волатильність фінансових ринків) впливають на економічну стійкість окремих країн, регіонів і секторів [14, с. 18].

Дієвим є принцип структурно-функціональної відповідальності, що полягає у визначенні того, наскільки інституційна структура глобальної фінансової системи відповідає її функціональному навантаженню та може запобігти несанкціонованому зростанню ризиків [13 с. 104]. Дослідження має враховувати, наскільки ефективно міжнародні фінансові інституції, регуляторні механізми, ринки капіталу та інструменти глобальної політики виконують свої функції: забезпечення ліквідності, стабільності, прозорості, узгодженості, протидії ризикам та підтримки сталого економічного розвитку. Недостатність відповідності між структурою та функціями породжує дисбаланси, що посилюють уразливість світової економіки до кризових явищ, зокрема фінансових шоків, геополітичних конфліктів і технологічних трансформацій [16, с. 43].

Визначальним принципом є принцип причинно-наслідкової детермінації, згідно якого, дослідження дають змогу встановити об'єктивні причини формування глобальних фінансово-економічних факторів

та їх впливу на економічні системи [14, с. 18–21]. Це передбачає ретельне відокремлення первинних і вторинних чинників, визначення інтенсивності їхнього впливу, тривалості дії та здатності до трансформації під впливом зовнішніх умов. Причинно-наслідковий аналіз запобігає поверхневому опису явищ і забезпечує формування ґрунтовних висновків, необхідних для прогнозування та регуляторної практики [12; 17].

Потрібно акцентувати увагу на принципі наукової фальсифікованості та відтворювальності результатів. Гносеологічні дослідження впливу глобальних фінансово-економічних факторів повинні відповідати вимогам фальсифікованості, що означає можливість незалежної перевірки отриманих результатів. Відтворюваність гарантує наукову валідність висновків, їх відповідність емпіричним даним і відсутність суб'єктивних спотворень. Дотримання цього принципу забезпечує епістемологічну надійність дослідження, робить його результат придатним для подальшого використання в академічних, експертних і практичних цілях природного та соціального характеру [21].

Має суттєве значення і принцип релевантності. Оскільки глобальні фінансові процеси детермінуються інституційними рамками, важливо враховувати відповідність теоретичних моделей реальним механізмам, нормам і правилам міжнародної економіки. Інституційна релевантність означає, що дослідження повинно враховувати сучасний стан світових фінансових організацій, регуляторних практик, ринкових структур і політико-економічних взаємодій, не зводячи складні впливи до абстрактних схем [6; 8].

Слід враховувати принцип історичної контекстуалізації. Будь-який глобальний фінансовий фактор формується у конкретному історичному контексті, який визначає його природу, динаміку та наслідки. Історичний аналіз дозволяє виявити повторюваність циклів, закономірності еволюції фінансових систем, типологію кризових явищ, а також генезу сучасних регуляторних механізмів [14; 16]. Це робить дослідження не лише описовим, а й пояснювальним, що є обов'язковим для фундаментального рівня дисертаційної роботи.

Висновки. Отже, можна підсумувати вищедосліджений матеріал та зробити висновок про те, що дослідження впливу глобальних фінансово-економічних факторів відкривають глибоке розуміння фінансової реальності на світовому рівні. Фокусування уваги на природі знань, механізмах його формування та роль моделей гносеологія допомагає усвідомлювати, що глобальні фінансові феномени – це не тільки матеріальні процеси, але й конструкції людського пізнання. Гносеологічний аналіз

у процесі наукових досліджень, інтегруватиметься з емпіричними та інституційними підходами, дозволить сформувати підхід до більш відповідального прогнозування фінансових ризиків та регулювання ними. У перспективі передбачень можна встановити межі та обмеження існуючих моделей. Тому, гносео-

логічний підхід є елементом наукового дослідження глобальних фінансово-економічних факторів, сприяє усвідомленому та критичному розумінню складних глобальних систем і створює основу для побудови стійких, прозорих та адаптивних моделей знання й політики.

Література:

1. Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін. Теорія фінансів: підручник / за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
2. Владислав В. (2024) Фінансові ринки та інвестиційні стратегії в умовах геополітичної нестабільності. *Міжнародні економічні відносини*. №8 (278). С. 40–46.
3. Супрун Н.А. (2016) Теорія сталого розвитку як концептуальна основа парадигмальної революції економічної науки. *Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку*: зб. матеріалів Всеукр. круглого столу (Київ, 10 листоп. 2016 р.). Київ: КНЕУ. С.31–37.
4. Марчишин Н.Я. (2023) Емпіричні дослідження у поведінковій економіці. *Світ фінансів*. №4 (77). С. 121–128. DOI: 10.35774/sf2023.04.121
5. Жукевич С.М. (2024) Дискурс «Філософія фінансового аналізу» в структурі економічних знань. *Світ фінансів*. №3 (80). С. 135–148. DOI: <https://doi.org/10.35774/SF2024.03.135>
6. Коваль Л.А., Романчук С.А., Фабрика І.В. Фінансова глобалізація: загрози і переваги для інвестиційної безпеки України. Available at: https://kntu.kr.ua/doc/zb_21_ekon/stat_21/31.pdf (дата звернення: 14.01.2025).
7. Прохорова М.Е. Глобальні фінансові шоки і цілісність системи світової економіки. Available at: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/404807> (дата звернення: 14.01.2025).
8. Суторміна А. М. (2015) Фінансова система України в умовах трансформації: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. Київ. 225 с. Available at: https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.04/2015/dis_Sutormina.pdf (дата звернення: 14.01.2025).
9. Ситник Н. С., Назаркевич І. Б., Мицишин О. Я. (2025) Діджиталізація у фінансах: навч. пос. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 287 с.
10. Гур'єв В.О., Уваров І.С., Васильєв О.В. (2024) Гносеологічні аспекти феномену кризи та природа антикризового управління за порівняльним аналізом ЄС. *Стала економіка*. № 9. С. 1–21. Available at: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/95/74> (дата звернення: 14.01.2025).
11. Самборська О.Ю. (2025) Принципи гносеологічних засад управління бізнес-процесами у забезпеченні економічної безпеки підприємства. *Development Service Industry Management*. №1. С. 130–141. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9\(18\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9(18))
12. Воронова О.В., Марушак С.М., Пугачов М.І. (2023) Глобальні фінансово-економічні кризи та їх вплив на економіку держав. *Економіка та суспільство*. №51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-9>
13. Король М.М., Петрусь Д.І., Лапа І.В. (2023) Дослідження впливу глобальних криз на світову економіку. *Сталий розвиток економіки*. № 2 (47). С. 97–104. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-14>
14. Хаустова В.Є., Проноза П.В. (2011) Теоретичні аспекти виникнення та розвитку кризових явищ в економіці. *Проблеми економіки*. №4. С. 13–23.
15. Носова Т.І. та ін. (2023) Зміст економічних криз та їх вплив на формування та розвиток кадрового потенціалу підприємства. *Центральний науковий вісник*. Вип.10 (43). С. 62–70. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10\(43\).62-70](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10(43).62-70)
16. Кучінка Т.В. (2016) Природа та причини циклічності економічних криз. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Вип. 1(5). С. 38–44.
17. Хринюк О.С., Очеретяна О.В. (2021) Фактори виникнення кризових явищ та забезпечення сталого розвитку підприємства. *Економіка та суспільство*. № 26. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-47>
18. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень [Електронний ресурс]: курс лекцій / Тернопіль: Економічна думка, 2005. 124 с. Available at: https://library.wunu.edu.ua/files/EVD/kl_mspnd.pdf (дата звернення: 14.01.2025).
19. Гобела В. В., Живко З. Б., Леськів Г. З., Мельник С. І. Управління кризовими ситуаціями: навч. пос. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 228 с.
20. Галабура М.К. (2016) Постсоціалістична трансформація. Методологічні уроки для економічної науки. *Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку*: зб. матеріалів Всеукр. круглого столу (Київ, 10 листоп. 2016 р.). Київ: КНЕУ. С.74–76.
21. Кодияч О.І. (2016) Зміни в жорстокому ядрі теорії добробуту на початку ХХІ ст. *Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку*: зб. матеріалів Всеукр. круглого столу (Київ, 10 листоп. 2016 р.). Київ: КНЕУ. С. 88–94.

References:

1. Yukhymenko P. I., Fedosov V. M., Lazebnyk L. L. and others. *Teoriya finansiv: pidruchnyk [Theory of finance: Manual]* / ed. V. M. Fedosova, S. I. Yuri. – Kyiv: Center for Educational Literature, 2010. 576 p.

2. Vladyslav V. (2024) Finansovi rynky ta investyziyni strategii v umovah geopolitichnoi nestabilnosti [Financial markets and investment strategies in the minds of geopolitical instability]. *Mignarodni ekonomichni vidnosyny*. No. 8 (278), pp. 40–46.
3. Suprun N.A. (2016) Teoriia staloho rozvytku yak kontseptualna osnova paradyhmalnoi revoliutsii ekonomichnoi nauky [The theory of development as a conceptual basis for the paradigmatic revolution of economic science]. *Suchasni ekonomichni teorii: istoriia, metodolohiia ta perspektyvy rozvytku*. Materials of commonukrainian round table (Kyiv, November 10, 2016). Kyiv: KNEU. P. 31–37.
4. Marchyshyn N.Y. (2023) Empirychni doslidzhennia u povedinkovii ekonomitsi [Empirical research on behavioral economics]. *Svit finansiv*. No. 4 (77), pp. 121–128. DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2023.04.121>
5. Zhukeych S.M. (2024) Dyskurs “Filosofia finansovoho analizu” v strukturі ekonomichnykh znan [Discourse “Philosophy of financial analysis” in the structure of economic knowledge]. *Svit finansiv*. No. 3 (80), pp. 135–148. DOI: <https://doi.org/10.35774/SF2024.03.135>
6. Koval L.A., Romanchuk S.A., Fabryka I.V. Finansova hlobalizatsiia: zahrozy i perevahy dlia investytsiinoi bezpeky Ukrainy [Financial globalization: threats and benefits for investment security of Ukraine]. Available at: https://kntu.kr.ua/doc/zb_21_ekon/stat_21/31.pdf
7. Prokhorova M.E. Globalni finansovi shoky i tsilisnist systemy svitovoi ekonomiky [Global financial shocks and the integrity of the world economic system]. Available at: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/404807>
8. Sutormina A. M. (2015) Finansova sistema Ukrainy v umovakh transformatsii [Financial system of Ukraine in the minds of transformation]: dis. ...Dr.Econ. Sciences: 08.00.08. Kyiv. 225 p. Available at: https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.04/2015/dis_Sutormina.pdf
9. Sytnyk N. S., Nazarkevych I. B., Myshchysyn O. Ya. (2025) Didzhytalizatsiia u finansakh: navch. posibnyk. [Digitalization in finance: manual]. Lviv: LNU named after Ivan Franko. 287 p.
10. Gur’ev V.O., Uvarov I.S., Vasylyev O.V. (2024) Hnoseolohichni aspekty fenomenu kryzy ta pryroda antykryzovoho upravlinnia za porivnialnym analizom ES [Epistemological aspects of the crisis phenomenon and the nature of anti-crisis management for the periodic analysis of the EU]. *Stala economica*. No. 9, pp. 1–21. Available at: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/95/74>
11. Samborska O.Y. (2025) Pryntsypy hnoseolohichnykh zasad upravlinnia biznes-protsesamy u zabezpechenni ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Principles of epistemological ambushes for managing business processes in a secure economic security enterprise]. *Development Service Industry Management*. No. 1, pp. 130–141. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9\(18\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-9(18))
12. Voronova O.V., Marushchak S.M., Pugachov M.I. (2023) Globalni finansovo-ekonomichni kryzy ta yikh vplyv na ekonomiku derzhav [Global financial and economic crises and their impact on the economies of powers]. *Ekonomika ta suspilstvo*. No. 51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-9>
13. Korol M.M., Petrus D.I., Lapa I.V. (2023) Doslidzhennia vplyvu hlobalnykh kryz na svitovu ekonomiku [Research on the impact of global crises on the world economy]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*. No. 2 (47), pp. 97–104. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-14>
14. Khaustova V.E., Pronoza P.V. (2011) Teoretychni aspekty vynyknennia ta rozvytku kryzovykh yavyshech v ekonomitsi [Theoretical aspects of the blame and development of crisis phenomena in the economy]. *Problemy ekonomiky*. No. 4, pp. 13–23.
15. Nosova T.I. (2023) Zmist ekonomichnykh kryz ta yikh vplyv na formuvannia ta rozvytok kadrovoho potentsialu pidpriemstva [Nature of economic crises and its impact to the formation and development of human resources potential of the enterprise]. *Tsentralnyi naukovyi visnyk*. Vol. 10(43), pp. 62–70. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10\(43\).62-70](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10(43).62-70)
16. Kuchinka T.V. (2016) Pryroda ta prychny tsyklichnosti ekonomichnykh kryz [The nature and causes of the cyclical nature of economic crises]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu*. Vol. 1(5), pp. 38–44.
17. Khrynyuk O.S., Ocheretyana O.V. (2021) Faktory vynyknennia kryzovykh yavyshech ta zabezpechennia staloho rozvytku pidpriemstva [The factor is the culprit of crisis phenomena and the security of the current development of entrepreneurship]. *Ekonomika ta suspilstvo*. No. 26. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-47>
18. Kustovska O. V. Metodolohiia systemnoho pidkhodu ta naukovykh doslidzen [Methodology of a systematic approach and scientific research [Electronic resource]: course of lectures] / Ternopil: Economic dumka, 2005. 124 p. Available at: https://library.wunu.edu.ua/files/EVD/kl_mspnd.pdf
19. Gobela V.V., Zhyvko Z.B., Leskiv G.Z., Melnyk S.I. (2022) Upravlinnia kryzovymy sytuatsiiami: navch. posibnyk [Managing crisis situations: manual]. Lviv: LvivDUVS. 228 p.
20. Galabura M.K. (2016) Postsotsialistychna transformatsiia. Metodolohichni uroky dlia ekonomichnoi nauky [Post-socialist transformation. Methodological lessons for economic science]. *Suchasni ekonomichni teorii: istoriia, metodolohiia ta perspektyvy rozvytku*: collection of materials of Vseukr. round table (Kyiv, November 10, 2016). Kyiv: KNEU. P. 82–88.
21. Kodylyach O.I. (2016) Zminy v zhorstokomu yadri teorii dobrobutu na pochatku XXI st [Changes in the hard core of welfare theory at the beginning of the 21st century]. *Suchasni ekonomichni teorii: istoriia, metodolohiia ta perspektyvy rozvytku*: collection of materials of Vseukr. round table (Kyiv, November 10, 2016). Kyiv: KNEU. P. 88–94.

Дата надходження статті: 01.02.2026

Дата прийняття статті: 20.02.2026

Дата публікації статті: 13.03.2026